

ÕIGUSKANTSLER

Teie 5.05.2010 nr

Õiguskantsler 26.01.2011 nr 6-1/100957/1007622

Lõppvastus

Austatud

Pöördusite minu poole 05.05.2010 avaldusega, milles tõstatasite küsimuse karistusseadustiku (KarS) § 82 lg 5 teise lause vastavusest põhiseaduse (PS) § 12 lõikele 1.

Tutvusin põhjalikult Teie seisukohtadega, kuid pean paraku teatama, et analüüsinud Teie avalduses sisalduvaid väiteid, justiitsministri selgitusi ning asjakohaseid õigusakte, **leian, et KarS § 82 lg 5 on osas, mis puudutab rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist võlgniku vangistuses viibimise ajaks, kooskõlas PS § 12 lõikega 1.**

Alljärgnevalt selgitan oma seisukohta lähemalt.

I Asjaolud ja menetluse käik

1. 05.05.2010 pöördusite minu poole ning kirjeldasite, et viibite avalduse kirjutamise ajal vangistuses, kuid ei hoia kõrvale Teile kohaldatud rahalise karistuse tasumisest. Oma avalduses märkisite, et KarS § 82 lg 5 esimene lause järgi aegub täitmisele pööratud rahalise karistuse ja varalise karistuse sissenõue, kui rahalist karistust või varalist karistust ei ole sisse nõutud seitsme aasta jooksul kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse jõustumisest. Samas ütleb viidatud sätte teine lause, et täitmise aegumine peatub võlgniku vangistuses viibimise ajaks. Avaldasite, et Teie puhul tähendab see peaaegu nelja lisandunud aastat, mille võrra pikeneb Teie rahalise karistuse sissenõudmise aegumise tähtaeg.

Seetõttu asusite seisukohale, et KarS § 82 lg 5 ei ole kooskõlas PS § 12 lõikega 1, sest see kohtleb vangistuses olevaid võlgnikke võrreldes vabaduses olevate võlgnikega ebavõrdselt osas, mis puudutab täitmisele pööratud rahalise karistuse aegumise peatumist.

2. 09.06.2010 teavitasin Teid kirjaga nr 6-1/100957/1003460, et võtsin Teie avalduse menetlusse. Samal päeval pöördusin vajaliku informatsiooni ja selgituste saamiseks justiitsministri poole.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

3. 17.08.2010 vastas mulle justiitsminister. Justiitsministri seisukohad on kajastatud järgnevas analüüsis.

II Asjakohane õigusnorm

4. Karistusseadustik

"§ 82. Otsuse täitmise aegumine

(5) Täitmisele pööratud rahalise karistuse ja varalise karistuse sissenõue aegub, kui rahalist karistust või varalist karistust ei ole sisse nõutud seitsme aasta jooksul kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse jõustumisest. Täitmise aegumine peatub võlgniku vangistuses viibimise ajaks."

III Õiguskantsleri seisukoha õiguslik põhjendus

5. Alljärgnevalt otsin vastust küsimusele, kas KarS § 82 lg 5 sisalduv regulatsioon on osas, mis puudutab rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist võlgniku vangistuses viibimise ajaks, kooskõlas PS § 12 lõikega 1.

6. Vastavalt PS § 12 lg 1 esimesele lausele on kõik seaduse ees võrdsed. Viidatud säte sisaldab endas üldist võrdsuspõhiõigust, mis kaitseb isikut meelevaldse ebavõrdse kohtlemise eest. Vahetegemine on meelevaldne juhul, kui selleks ei ole mõistlikku põhjendust.¹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on asunud seisukohale, et antud sätet tuleb tõlgendada ka õigusloome võrdsuse tähenduses.

7. Õigusloome võrdsus nõuab üldjuhul, et õigustloovad aktid kohtleks kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Selles põhimõttes väljendub sisulise võrdsuse idee: võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt.² Samas märgib Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium, et mitte igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine pole võrdsusõiguse rikkumine. Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt.

8. Seega tuleb nimetatud võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamiseks hinnata järjekorras kahte asjaolu: esiteks, kas võrreldavatel on olemas vähim ühine nimetaja (teiste sõnadega – kas tegemist on ikka võrdsete olukordadega või ei) ja seejärel püüda hinnata, kas võimalik võrdsete ebavõrdne või ebavõrdsete võrdne kohtlemine on põhjendatud.

9. Antud juhul on võimalik võrrelda vabaduses viibivaid süüdimõistetuid, keda on karistatud rahalise või varalise karistusega ning vangistuses viibivaid süüdimõistetuid, keda on teise kuriteo eest karistatud rahalise või varalise karistusega (edaspidi võlgnikud). Mõlema grupi esindajal on rahalise või varalise karistuse täitmise kohustus. Vabaduses viibivate võlgnike puhul aegub rahalise ja varalise karistuse sissenõue, kui seda ei ole sisse nõutud seitsme aasta jooksul alates kohtuotsuse jõustumisest. Võlgnike puhul, kes aga viibivad vangistuses, peatub rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine seniks, kuni nad kannavad vangistust (KarS § 82 lg 5). See tähendab, et viimase grupi süüdimõistetu puhul pikeneb rahalise iseloomuga karistuse sundkorras sissenõudmise menetlus vangistuses viibimise aja võrra edasi.

¹ Truuväli, E. J jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus, kommenteeritud väljaanne, 2002. Tallinn. lk 116 - 117.

² Vt 30.09.2008 RKPJKo nr 3-4-1-8-08, p 20.

10. Teise sammuna tuleb kontrollida, kas vangistuses viibivaid võlgnikke koheldakse võrreldes vabaduses viibivate võlgnikega ebavõrdselt osas, mis puudutab täitmisele pööratud rahalise ja varalise karistuse aegumise peatumist. Nagu juba eelnevalt märgitud, võib ka võrreldavate isikute gruppide erinev kohtlemine olla teatud asjaoludel põhjendatud ja seega lubatud. Siinkohal tuleb leida eelkõige vastus küsimusele, kas vangistuses viibivate võlgnikele KarS § 82 lg 1 teises lauses sätestatud erisusel (s.t rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumisel vangistuse ajaks) leidub mõistlik põhjus ning seega nende erinev kohtlemine põhjendatud.

11. Küsisin justiitsministrilt selgitusi KarS § 82 lg 5 teises lauses sätestatud sissenõude täitmise aegumise peatumise eesmärgi ja praktilise vajaduse kohta. Samuti palusin justiitsministri arvamust KarS § 82 lg 5 teise lause vastavuse osas PS § 12 lõikega 1.

12. Oma vastuses justiitsminister märkis, et KarS § 82 lg 2 punkti 1 kohaselt peatub otsuse täitmine ajaks, mil isik hoidub kõrvale talle kohaldatud karistuse kandmisest või tasumisest. On ilmselge, et vangistust kandes ei hoidu süüdimõistetud karistuse tasumisest kõrvale, sest siin on tegemist kohtu poolt mõistetud karistuse kandmisega. Selleks et kõigile oleks üheselt arusaadav asjaolu, et vangistuse kandmine ei ole rahalisest või varalisest karistusest kõrvalehoidumine KarS § 82 lg 2 punkti 1 mõttes, on sätestatud KarS § 82 lg 5 teises lauses tingimus, mille kohaselt vangistuses viibimine ei ole karistuse kandmisest kõrvalehoidumine, vaid tegemist on olukorraga, kus karistuse tasumise nõue on peatatud.

13. Justiitsminister selgitas, et KarS § 82 lg 5 eesmärgiks oli kehtestada üldine aegumistähtaeg rahalise ja varalise karistuse sissenõudmiseks ning võimaldada rahalist ja varalist karistust sisse nõuda ka juhul, kui isik on vangistuses ning rahalist ja varalist karistust ei ole võimalik seetõttu täita. Kohtutäitur alustab küll täitemenetluse ja teeb täitmiseks toiminguid, kuid praktikas enamikel juhtudel ei ole isikutel vara, millele sissenõuet pöörata ning nõuet rahuldada ei ole võimalik. Samuti ei ole kõigil vangistuses viibivatel isikutel võimalusi töötamiseks, mistõttu tekibki olukord, kus isikule on küll määratud karistus, kuid seda ei ole võimalik täita.

14. Justiitsministri esitatud vastusest selgub, et rahalise ja varalise karistuse asendamine vangistuse või üldkasuliku tööga on KarS §-de 70 ja 71 kohaselt küll võimalik, kuid praktikas puudub selle elluviimiseks võimalus. Kui kohtutäitur taotleb asenduskaristuse kohaldamist ja kohus selle määrab, siis pole võimalik vangistuses viibival isikul samaaegselt asenduskaristusena määratud vangistust kanda või üldkasulikku tööd teha. Pärast vangistuse lõppemist on aga rahalise või varalise karistuse täitmise aegumistähtaeg enamasti möödunud ning isik pääseb talle määratud karistuse tasumisest üldse. See seab ta oluliselt paremasse olukorda võrreldes isikutega, kes ei viibi vangistuses ning ei vabane selle tõttu rahalisest või varalisest karistusest.

15. Justiitsminister asus seisukohale, et KarS § 82 lg 5 teise lause regulatsioon kinnipeetavate vangistuses viibimise ajal rahalise karistuse ning varalise karistuse täitmise aegumise peatumise osas on kooskõlas PS § 12 lõikega 1. Vabaduses viibivate ja vangistuses viibivate võlgnike erineva kohtlemise põhjendusena tõi justiitsminister välja asjaolu, et riigil on kohustus tagada kõigi ühiskonna liikmete ees, et süüdimõistetule mõistetud karistus täidetakse võimalikult efektiivselt ja samas vältida seadusega süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest.

16. Vastavalt KarS § 64 lõikele 2 viiakse põhikaristusena mõistetud rahaline karistus täide iseseisvalt (v.a eluaegse vangistuse puhul). Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 409 järgi on jõustunud kohtuotsust ja -määrust kohustatud täitma kõik isikud Eesti Vabariigi territooriumil, sh ka vangistuses viibivad süüdimõistetud. Süüdimõistetul on kohustus ja õigus tasuda kohtuotsusega

mõistetud rahaline või varaline karistus vabatahtlikult, hiljemalt ühe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest (KrMS § 412 lg 3 ja § 417 lg 2). Süüdimõistetul on vastavalt KrMS §-le 424 võimalik taotleda karistuse tasumise pikendamist ja ajatamist ning kohtul on õigus teatud juhtudel loobuda rahalise karistuse täitmisele pööramisest (KrMS § 418). Kohtutäituri vahendusel toimub rahalise või varalise karistuse sundtäitmine alles pärast vabatahtliku tasumise tähtaja möödumist või ajatamise või pikendamise tingimuste eiramist. Niisiis on kohtul toimepandud kuriteo eest karistuse mõistmisel ja selle täideviimisel mitmeid valikuid.

17. Olukorras, kus isikut esmalt karistatakse rahalise karistusega ja isik ei täida seda ning paneb toime uue kuriteo, mille eest määratakse talle vangistus, on isik ise loonud olukorra, kus vahendite puudumisel ei saa ta esimest karistust täita. Kui isik paneb vangistuses viibimise ajal toime uue teo, mille eest teda karistatakse rahalise karistusega, siis võib kohus KrMS § 418 lg 1 p 1 alusel kaaluda süüdimõistetut rahalisest karistusest vabastamist (süüdimõistetud ei saa nõuda, aga kohtul on õigus kaaluda). Seega juhul, kui kohus on pidanud rahalise karistuse mõistmist ja selle täitmist vajalikuks (kohus ei ole mõistetud rahalisest karistusest loobunud ega leevendanud selle täitmise tingimusi), siis on süüdimõistetul vastavalt KarS § 64 lõikele 2 ja KrMS §-le 409 kohustus otsustada täita.

18. Eeltoodut arvestades leian, et vangistuse ajal rahalise või varalise karistuse täitmise takistus on piisav põhjendus erinevaks kohtlemiseks käsitletavas aspektis. Lisaks ei ole võimaluse loomine, mille kaudu vangistust kandev kuriteo toimepannud süüdimõistetut vabaneb seitsme aasta möödudes rahalisest või varalisest karistusest, kooskõlas ühiskonna õiglustundega ning kohtuotsuse täitmise kohustuslikkusega.

19. Siinkohal juhin Teie tähelepanu ka sellele, et vastavalt KarS §-le 45 võib kohus kuriteo eest mõista kolmekümnepäevase kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistuse. KarS § 82 lg 5 teises lauses sätestatud erandi tegemata jätmisel tekiks olukord, kus süüdimõistetut, keda on karistatud lühema kui seitsmeaastase vangistusega, peab rahalist või varalist karistust täitma pärast vanglast vabanemist, samas kui süüdimõistetut, keda on karistatud nt pikema vangistusega kui seitse aastat, pääseb vanglas karistust kandes eelmise karistuse tasumisest.

20. Lisaks süüdimõistetule mõistetud rahalise ja varalise karistuse efektiivse täitmise tagamisele on lähtudes võrdse kohtlemise põhimõttest KarS § 82 lg 5 teise lausega tagatud, et nii isik, keda karistatakse kolmekümnepäevase vangistusega kui ka isik, keda karistatakse kahekümneaastase vangistusega, on täitmise aegumise peatamisel koheldud võrdselt.

21. Lisaks pean oluliseks märkida, et vanglas tuleb võrdselt kohelda nii neid kinnipeetavaid, kes töötavad kui ka neid, kes ei tööta. Juhul, kui rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist ei toimu, tekib olukord, kus töötaval kinnipeetaval peetakse rahalise ja varalise karistuse täitmiseks vajalikud summad kinni, mittetöötav kinnipeetav aga vabaneb oma kohustuse täitmisest kuna tal puudub töö ja seega ka sissetulek, millelt kinnipidamist teostada.

22. Nimelt kannab vangla vastavalt täitemenetluse seadustiku §-le 31 ja vangistusseaduse §-le 44 kinnipeetava töötasust kinnipeetud osa igas kuus selle kohtutäituri ametialasele arvelduskontole, kes on rahalise nõude täitmiseks saatnud. Olukord, kus töötavale kinnipeetavale muudetakse rahalise ja varalise karistuse kandmine oluliselt koormavamaks võrreldes mittetöötava kinnipeetavaga läheb vastuollu võrdse kohtlemise põhimõttega ning ka vangistusseaduse § 6 lõikes 1 sätestatud vangistuse täideviimise eesmärgiga suunata kinnipeetav õiguskäitlusele. Nõustun siinkohal justiitsministri seisukohaga sellest, et on väga keeruline suunata ja motiveerida kinnipeetavat töötama, kui mittetöötamine on talle materiaalselt palju kasulikum, sest nii on

võimalik saavutada rahalise karistuse ja varalise karistuse täitmise aegumine juba vangistuse kandmise ajal ning vanglast vabanedes on ka rahaline ja varaline karistus kantud.

23. Eeltoodust tulenevalt asun seisukohale, et on mõistlik ja põhjendatud, et kui süüdimõistetu kannab vangistuslikku karistust, siis sõltumata selle pikkusest, süüdimõistetu isikust, tema majanduslikust olukorrast, peatub kogu vangistuse kandmise ajaks rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine. Leian, et selline lahendus kindlustab, et süüdimõistetule mõistetud rahaline või varaline karistus täidetakse võimalikult efektiivselt ja samas väldib süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest. Samuti tagab see, et süüdimõistetuid koheldaks rahaliste ja varaliste karistuste täitmisel võrdselt.

24. Seetõttu asun seisukohale, et KarS § 82 lg 5 on osas, mis puudutab rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist võlgniku vangistuses viibimise ajaks, kooskõlas PS § 12 lõikega 1.

IV Lõpetuseks

25. esitasin oma õigusliku hinnangu Teie avalduses tõstatatud küsimuse kohta. Kuigi minu vastus ei pruugi vastata Teie ootustele, kinnitan, et viisin uurimise läbi erapooletult ja objektiivselt, arvestades Teie subjektiivseid kaalutlusi.

26. Loodan, et eeltoodud selgitused on Teile abiks. Ühtlasi teatan, et lõpetan Teie avalduse menetlemise.

Lugupidamisega

Indrek Teder